

ROSTA

A KETTÉSZAKADT IRODALOMTUDOMÁNY

Rettenetes dolog az a nagyon materiális józan ész! ... A poézisnak az a haszna is vagy, hogy az embert egy fentebb józan észhez vezérli, legalább olyat sejdített ... Mint poétának és művésznek nekem nem volt elég a realizmus szűk köre.

Kazinczy

A *Széphalom* ezévi márciusi számában hosszabb tanulmányt közölt Pukánszky Béla tollából a százéves magyar irodalomtudományról. Most szeptemberben a *Budapesti Szemle* is megemlékezik végre Toldy *Handbuch*-jának százéves jubileumáról. Ez a megemlékezés több egyszerű történeti visszpillantásnál: egyúttal örvendetes állásfoglalást is jelent az irodalomtudománynak azzal az irányzatával szemben, amelyet Magyarországon a *Minerva* c. folyóirat inaugurált 1922-ben. Császár Elemér, a cikk szerzője, nagy megértéssel és elmélyedéssel állítja párhuzamba a „pozitivistá” és „idealista” irodalomtudomány kutatási és földolgozó elveit. (Megemlíthette volna, hogy a „pozitivistá iskola” nevet ma már olyanok is tollukra veszik, akik Thienemann Tivadar cikke előtt – *A pozitívizmus és a magyar történettudományok*, *Minerva* 1922, – nem álmodták, hogy pozitivistá irodalomtudományt művelnek ...) Az irodalomtudomány folyton megújuló volta és a kritikai szempontok állandóságának tagadása szűrődik le a tanulmányból, amely teljesen a modern irodalomfölfogás szellemében állapítja meg például azt, hogy

„... mivel Toldy-nak éppen a legújabb jelenségek értékelésében ingadozó vagy téves volt az álláspontja, érthető, hogy Gyulai elődének jóformán minden értékítéletét elvetette és a magáéval pótolta”.

Ami erény volt a múltban, nem lehet bűn a jelenben sem és készséggel regisztrálhatjuk Császár Elemérnek azt a megállapítását is, hogy a huszadik század elején „az egész irodalomtörténeti termelést bizonyos kisserűség jellemzi”. Való igaz bizony, már régen „elérkezett az új szintézis ideje” és ennek a szintetikus törekvésnek szellemében dolgozik épen az úgynevezett szellemtörténeti irány. Nagy hálával tartozik ez az irány magának Császár Elemérnek, aki – miután *Heinrich Gusztávról* szóló emlékbeszédében (Egyetemes Philológiai Közlöny 1923) még rezerváltan nyilatkozott a régi filológián túlmenő irányzatról – maga is a *Minerva* munkatársául szegődött Jókai „esztétikán túli értékeit” fejtegetve és aki ma már ilyen békenyilatkozattal lepi meg az ókonzervatív *Szemle*-olvasókat:

„Bizonyosnak látszik két dolog. Az egyik az, hogy az új eszmék termékenyítőleg fognak hatni tudományunkra, kivált abban az irányban, hogy az irodalomtörténet munkásainak figyelme ráterelődik a tudomány eddigi mulasztásaira, magának e tudományos diszciplinának elméleti megalapozására és filozófiai betetőzésére. A másik, hogy az irodalom régiebb, mondjuk, a pozitívizmusban gyökerező célkitűzései a jövőben sem vesztik el eleven erejüket ... Hiszük azt is, hogy egymás eredményeit fölhasználva, egymást kiegészítve és támogatva fogják megoldani a jövő föladatait”.

E nyilatkozat után valóban nem is lehet „kettészakadt” irodalomtudományról beszélni. Annál kevésbé, mert a gyakorlat is azt mutatja, hogy az új irány minden súrlódás és eszmeharc nélkül diadalt aratott. Csak meg kell nézni a *Minerva*, vagy a hasonló hitet valló *Széphalom* tudományos munkatársainak jegyzékét, hogy egy csomó olyan nevet találjunk az új milieuban, amely név valamikor a pozitivistá filológia diadalát jelentette: Császár Elemér, Lukinich Imre, Riedl Frigyes, Tolnai Vilmos, Zlinszky Aladár, Huszti József, Marót Károly ... De hiszen maguk az új irány hívei is – a „dagadó önérték és feszülő energia” büszke csapata – egész neveltetésükkel és erudiciójukkal az „idejét múlt” pozitivistá korszakban gyökereznek. Ami pedig azt illeti, hogy a két irány hívei „még a súrlódásig, az eszmék harcáig sem jutottak el”: ez nem a „merészen nekilendülő” fiatalabbakon múltott. Az idősebbek kerültek a megütközést, nyilván azért, mivel céltalannak látták az új elmélettel és gyakorlattal szemben a harcot. Pedig „a külföld szellemi életével elevebb kapcsolatban álló” fölfogás „friss törekvése” első föladatának az elméleti tisztázást tartotta. Ebből az elvi „spekulációból” egész kis irodalom keletkezett, amelynek hamarjában össze is állíthatjuk a bibliográfiáját, talán nem ösmeri mindenik historikus, – hogy Mikes nyelvén szóljunk:

Eckhardt Sándor, *A Becker-Festschrift-ről*, *E. Ph. K.* 1924:70.

Hornyánszky Gyula, *Romantika a történetkutatásban*, *Egyet. Phil. Közl.* 1925:1.

Horváth János, *Barokk ízlés irodalmunkban*, *Napkelet* 1924 nov.

Koszó János, *A német tudomány köréből*, *Minerva* 1923:93; *Újabb német irodalomtörténeti problémák és célkitűzések*, *Egyet. Phil. Közl.* 1924:33; H. Cysarz könyvéről, u. o. 1926:151; *Újabb könyvek a középkorról*, u.

o. 1926:251; E. Rothaker könyvéről, u. o. 1927:140.

Marót Károly, *A klasszika-filológia válsága*, Széphalom 1928:37; *Az ethnologia útja*, Széphalom 1928, 11. sz.

Pauler Ákos, *A szellemtörténet kategóriái*, Minerva 1923:1.

Pukánszky Béla, J. Nadler könyvéről, Egyet. Phil. Közl. 1923: 101; *A százéves magyar irodalomtudomány*, Széphalom 1928:92.

Thienemann Tivadar, *A pozitívizmus és a magyar történettudományok*, Minerva 1922:1; *A német tudomány köréből*, Minerva 1922:251.

Trostler József, *Újabb irányok a német irodalomtörténeti kutatásban*, Bp. 1923; Magyar Nyelvőr 1921:79, 1925:21, 1928:57.

Várkonyi Hildebrand, *Két monografia*, Minerva 1925:86.

Zolnai Béla, *Nyelvtudomány és szellemtörténet*, Minerva 1922:93; *Művészet és szellemtörténet*, Minerva 1925:83; W. Mahrholz könyvéről, Századok 1925:306; *Magyarcélú filologia*, Minerva 1926:303; *Modern irodalomtudomány és az irodalomtudomány*, Széphalom 1927:8.

Ime: a csapatok, amik hiába vonultak föl az elméleti harcra. (Mert ez csak az elmélet bibliográfiája, az erősebben „súrlódó“ gyakorlat ma már köteteket mutathat föl ...) Jellemző, hogy csupán egyetlen egy komoly elvi tanulmány készült, amely kritizálta az új célkitűzéseket és beleszólt a pozitívizmus-idealizmus vitájába: Hornyánszky Gyula cikke a *történettudomány általános jellegéről*. Ez a pozitívizmust védő tanulmány, amelyet voltaképpen egy titkoltan „idealista“ szellemtörténész írt, – csodák csodája – magában a *Minervában* jelent meg (1924), dokumentálva, hogy ez a folyóirat nem riadt vissza a diszkussziótól, nem tért ki az önismeret követelményei elől és a legnagyobb liberalizmussal kezelte a más irányú célkitűzések elvi szempontjait is. Hornyánszky Gyula körülbelül ugyanarra a konklúzióra jutott, amire Császár Elemér. A *Minerva* lapjairól olvasható le ilyenformán az az állásfoglalás, amely egyesíti az erőket a „kettészakadt“ irodalomtudomány területén is:

„A pozitívizmust nem lehet végleg letűnt, elintézett mozgalomnak tekinteni. A pozitívizmus a mai napig él, egyrészt, mert bizonyos igazságaiban örökkön fog élni, másrészt, mert az emberi értelemben mindenkor meglesz a készség, hogy bizonyos pozitívista gondolkozási szempontok és formák újból és újból föltámadjanak. Hitem szerint az individualizmusnak és pozitívizmusnak tételeiből egyaránt kell válogatnunk, ha ahhoz a történetbölcészethez akarunk eljutni, amely a historikus igényeinek és érdekeinek a legmegfelelőbb“. (1924:152.)

Ezzel le is zárhatjuk ezt a vitáig el sem jutott vitát, amelyből végeredményképen az szűrődik le, hogy egy gyékényen megáruhat a két filológiai irány. Akik pedig bizalmatlanok az új irodalomszemlélet exaktségával és „tudományosságával“ szemben, azoknak Széchenyivel felelhetünk: „Gyűlölöm az okost poézis nélkül, inkább szeretem a poétát okosság nélkül“.

(Szeged)

Zolnai Béla

LEVELESTÁR

Kritikai recept. Ha meg akarja tanulni a legmodernebb kritikai kiszólásokat, mint a kizárólagos fajmagyarság kellékeit, olvassa szorgalmasan az Előörsöt. Ime néhány szemelvény az Előörs sistergős szókincséből: „galagoly“, „üres bugyuta“, „olajos habarcsú nyelvpájcsli“, „egy ilyen ták, egy ilyen tatar, egy ilyen gyüge, egy ilyen gocoj, egyszóval: egy ilyen hólyag“ „minden egyéb, erdélyi irodalom, új irány: csak fityfranc és pökedelem“, „nemzetiszínű szajhaság“, stb. stb. – *Danton halála*. A kommün alatt tényleg tilos volt előadni az Ember tragédiájának falanszter-jelenetét. Sőt a népbiztosság el is koboztatta a könyvesboltok példányait ... De ebből még nem következik, hogy Pekár Gyula Dantonját is le kellene tiltani a színpadról. – *Márssal társalkodó londoni Vénusz*. A vers címe kitűnő és a témája is elég modern, csak a csomagolásról hiányzik a Múza pecsétje. Addig nem közölhetjük, amíg meg nem érkezik a marsbeli rádióválasz. – *Védelem P. J. számára*. A vitába nem szólunk bele. Amíg „dilettanti“ – certant, addig sub judice „stylus“ est. Tudományos műhelystílusra nem lehet a „művészi“ essay mértéket szabni. A kérdés lényege különben, is mélyebben van, mint a stilus-felszín. Nem írni kell tudni, hanem eredetien gondolkozni. Lapos truizmusok és elcsépeklis alkalmazása helyett új szempontok és új gondolatok adaequat kifejeződését kell megteremteni. Ne stilust, hanem embert műveljünk. – *Fővárosi*. Nagyrabecsülhetjük kiváló politikusainkat, de az már mégis csak ízléstelenség, ha valaki Assisi Szent Ferenc-höz hasonlítja őket. – *John Meier*. A plágium-ügyben még nem láthatunk tisztán. Audi alteram partem. – *Hirig Simon*. A hirig szó eddig még nincs szótározva. Csak durva prózában használatos, valósággal verista kifejezés. Annyit jelent, hogy „verés“. Simon a pesti jassz nyelven – „nem lett

a dologból semmi“. Azért mondják néha, hogy: Hírig Simon.